

Kriittiset raaka-aineet ja vihreä siirtymä

Vihreä siirtymä – ympäristöharppaus vai -uhka? 29.4.2024
Topi Turunen

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Mitä ovat kriittiset raaka-aineet?

- Kriittiset raaka-aineet (KRA) tarkoittavat niitä raaka-aineita, joilla on suuri taloudellinen merkitys Euroopalle ja toimitushäiriön riski on myös suuri.
- Monet vihreät siirtymän kannalta välttämättömät teknologiat nojaavat KRA:iden saatavuuteen. Niitä käytetään mm. akuissa ja erilaisissa teknologiatuotteissa.
- Useiden KRA:den osalta EU on riippuvainen niiden tuonnista kolmansista valtioista.
- EU:ssa on jo pitkään puhuttu KRA:den paremmasta hallinnasta ja omavaraisuuden edistämisestä, mutta sääntely on ollut pistemäistä eikä asettanut merkittäviä velvoitteita.
- Keväällä 2023 Euroopan komissio julkaisi KRA-aloitteen, joka piti sisällään myös ehdotuksen KRA:ita koskevasta asetuksesta.
- Tässä esityksessä on tarkoitus käydä läpi asetuksen tärkeimpiä ohjauskeinoja.

Kriittinen vai strateginen raaka-aine?

- Asetuksessa ensimmäinen kokonaisvaltainen yritys rakentaa sääntelykehikko KRA:ille. KRA:t määritellään ensimmäistä kertaa sääntelyssä. Aiemmin ovat olleet vain komission KRA-listoissa.
- Asetuksessa määritellään KRA:t ja strategiset raaka-aineet (SRA):
 - SRA:t ovat materiaaleja, joita tarvitaan vihreään siirtymään, digitalisaation ja puolustusteollisuuden teknologioihin ja niiden maailmanlaajuisessa kysynnässä ja tarjonnassa on aukkoja. Näitä ovat mm. kobaltti, litium, kupari, nikkeli. SRA:t ja perusteet niiden määrittelylle asetuksen liitteessä.
 - KRA:t ovat SRA:t sekä muut materiaalit, jotka ovat taloudellisesti tärkeitä Euroopalle ja niiden toimitusriski on suuri. Näitä ovat mm. painavat ja kevyet harvinaiset maametallit. KRA:t ja perusteet niiden määrittelylle asetuksen liitteessä.
- Omia erikoisvelvoitteita asetetaan SRA:ille.

Asetuksen tavoitteet

- Unionin kapasiteetit 2030:
 - unionin louhintakapasiteetilla voidaan tuottaa vähintään 10 prosenttia** unionin vuotuisesta SRA:iden kulutuksesta, siinä määrin kuin unionin varannot sen sallivat;
 - unionin jalostuskapasiteetilla voidaan tuottaa vähintään 40 prosenttia** unionin SRA:iden vuotuisesta kulutuksesta;
 - unionin kierrätyskapasiteetilla voidaan, mukaan lukien kaikki kierrätyksen välivaiheet, tuottaa vähintään 25 prosenttia** unionin SRA:iden vuotuisesta kulutuksesta;
- monipuolistamaan tuontia unioniin: vuoteen 2030 mennessä tuonti **yhdestäkään maasta ei kata yli 65:tä prosenttia unionin vuotuisesta kulutuksesta**;
- Yleiset tavoitteet: parantaa unionin kykyä seurata ja hallita KRA:iden **toimitusvarmuuteen** liittyvää riskiä ja varmistaa unionin markkinoille saatettujen **KRA:iden ja KRA:ita sisältävien tuotteiden vapaa liikkuvuus** samalla, kun **varmistetaan ympäristönsuojelun korkea taso** kehittämällä kiertotaloutta ja kestävyyttä.
- Tavoitteet asetettu unionille itselleen ja epäselvää minkälaisiin toimiin voidaan ryhtyä, jos niitä ei saavuteta.

Strategiset hankkeet

- Yksi keino edistää SRA:iden toimitusvarmuuden lisäämiseksi ovat strategiset hankkeet. Strategiset hankkeet edistävät SRA-kapasiteetteja eri vaiheissa toimitusketjua, EU:ssa ja sen ulkopuolella.
- Strategisia hankkeet arvioidaan mm. sen perusteella, että ne edistävät merkittävästi SRA:iden toimitusvarmuutta, ovat teknisesti toteutettavissa, kestäviä sekä edistävät sosiaalisesti vastuullisia käytäntöjä. Strategisen projektin statusta haetaan Euroopan komissiolta.
- Strategiset hankkeet hyötyvät keskitetystä asiointipiste sekä nopeutetusta lupakäsittelystä (enintään 27kk kaivoshankkeiden osalta ja 15kk prosessointi- ja kierrätyshankkeiden osalta).
- Lisäksi strategiset hankkeet tulisi katsoa yleisen edun mukaisiksi kun pohditaan mm. vesipuitedirektiivin tai lintu/luontodirektiivin yms. mukaisia poikkeuksia.
- KRA-toimikunta neuvoo rahoituksen ja investointien haalimisessa. Erillisiä rahoitusohjelmia ei rakenneta asetuksen yhteydessä.

Toimitusvarmuus

- Asetuksen mukaan jäsenvaltioiden on edistettävä primaaristen KRA:iden omavaraisuutta **kansallisilla etsintäsuunnitelmissa**. Ohjelmiin on sisällyttävä toimenpiteitä, joilla lisätään saatavilla olevaa tietoa unionin KRA-esiintymistä.
- Lisäksi asetuksessa on säännöksiä toimitusvarmuuden riskejä koskevia vaatimuksia **seuranta ja stressitestausta** koskien. Omavaraisuutta edistetään myös sääntelemällä **unionin strategisten varastojen koordinoinnista**. Tämän lisäksi jäsenvaltioiden on mm. tunnistettava isot yritykset, jotka käyttävät KRA:ita.
- Asetuksessa ehdotetaan myös säännöksiä KRA:iden **yhteishankinnoista** (yksi keino hallita tuontimateriaalien virtoja). Tämän lisäksi asetetaan sääntöjä **strategisista kumppanuuksista**, joita koordinoi KRA-toimikunta.

Ympäristö KRA-asetuksessa

- Vaikka KRA-asetus perustuukin vahvasti muihin lähtökohtiin, on siellä myös säännöksiä KRA:iden kiertotaloudesta.
 - KRA:ita käsittelevät **kansalliset ohjelmat** (Art 25): Jäsenvaltioiden on tehtävä ja toimeenpantava kansalliset ohjelmat, joissa on keinoja mm. edistämään KRA:ita sisältävien jätteiden kierrätystä, komponenttien ja tuotteiden uudelleenkäyttöä sekä kierrätettyjen KRA:iden käyttöä.
 - **Kaivannaisjätteiden jätehuoltosuunnitelmat** (Art 26): Kaivannaisjätteiden jätehuolto suunnitelmiin tulisi sisällyttää arvio KRA-pitoisuudesta ja mahdollisuuksista näiden hyödyntämisestä. Lisäksi jäsenvaltioiden on käytöstä poistettujen jätealueiden osalta tarkasteltava kattavasti saatavilla olevia lupatiedostoja (+ mahdollinen näytteenotto).
 - **Kestomagneetteja koskevat vaatimukset** (Art 27 ja 28): Tietynlaisia kestopagneetteja sisältävien tuotteiden tulisi sisältää merkintä siitä, että ne sisältävät kestopagneetteja. Lisäksi isojen kestopagneettien osalta pitäisi tieto niissä käytetyistä kierrätetyistä KRA:ista olla saatavissa. Komissio voisi säätää delegoituja asetuksia kierrätettyjen KRA:iden käyttöosuusvelvoitteista kestopagneeteissa.
- Asetuksessa ehdotetaan sääntöjä sertifiointille ja ympäristöjalanjäljen laskemiselle.

Lopuksi

- KRA:ita koskeviin kysymyksiin on puututtu vähän nykyisessä sääntelyssä ja olemassa olevat vaatimukset koskevat pääosin mm. kauppaa kolmansien valtioiden kanssa.
- Vaikka KRA-asetuksessa ehdotetaan jotain kiertotalouteen liittyviä velvoitteita, ei se sisällä juurikaan vaatimuksia kierrättää KRA:ita. On epäselvää miten asetusehdotus tulee yltämään kunnianhimoisiin tavoitteisiinsa.
- Kuitenkin esim. uudessa akkuasetuksessa asetetaan vaatimuksia akuissa olevien KRA:iden kierrätykselle ja kierrätysmateriaalien käytölle.
- KRA-asetuksessa luotaisiin pohjaa koordinoidummalle sääntelylle. Kuitenkin on hyvä pitää mielessä, ettei ehdotettu asetetus ole pohjimmiltaan ”ympäristönsuojelusäätelyä” vaan sillä on tavoitteita erityisesti EU:n omavaraisuuden edistämiseksi.
- Yhtenä haasteena KRA:iden hallinnassa on hallitsemattomasti kasvava käyttö. Vaihtoehtoisten teknologioiden asema myös tärkeä.

Kiitos! Kysymyksiä?

topi.turunen@syke.fi

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute